

Sinemada Görülmeyen ve Duyulmayan Bir Dünyanın Temsili: Benim Dünyam Filmi Örneği

Ülkü H. İnci¹

Özet

Sinema, toplumsal gerçekliğin en etkili temsil yollarından biridir. Sinema aynı zamanda kültürel temsil alanı olduğu için, ele alınan temalar toplumsal yaşantının bir yansıması olarak görülmektedir. Bu çalışmanın amacı Uğur Yücel'in yönetmen ve oyuncu olduğu Benim Dünyam filmi özelinde dezavantajlı grupların sinemada nasıl temsil edildiğini ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda filmler nitel araştırma yöntemi olan görsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Popüler kültürün ve modernleşmenin yaygınlaştığı dünyada Türk sineması toplumda dezavantajlı, kırılğan ve damgalı olarak nitelendirilebilecek kesimlerin sinemaya aktarılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bu kırılğan gruplar içerisinde özel gereksinimli çocuklar, engelliler, kadınlar, yaşlılar, göçmenler ve yoksullar gibi gruplar ön plana çıkmakta ve beyazperde aracılığıyla izleyenlerin beğenisine sunulmaktadır. Dezavantajlı gruplar genel olarak zayıf, bağımlı, yardıma muhtaç, ötekileştirilmiş ya da yabancılaştırılmış kişiler olarak algılanmaktadır. Nadiren de olsa dezavantajlı bireylerin başarı hikayeleri, yaşanmışlıkları aktarılmaktadır. Bu iki durumda dezavantajlı grupların günlük yaşamlarında maruz kaldıkları ayrımcılığı ve ötekileşmeyi pekiştirmektedir. Bu doğrultuda Goffman'ın damga perspektifiyle engelli birey ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda çalışmanın ilk kısmında dezavantajlı grupların tanımı ve boyutları ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci kısmında araştırmanın yöntemi ve veri toplama türlerinden bahsedilmiştir. Çalışmanın son kısmında ise araştırmanın sonuç ve bulgularına yer verilmiştir.

1 Öğr. Gör. Dr., Karabük Üniversitesi Safranbolu ŞYD MYO, ulkuinci@karabuk.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-2294-5852

GİRİŞ

Sinema, toplumsal sorunlara ilişkin farkındalıkların oluşmasını sağlayan görsel ve işitsel kaynaklardan biridir. Sinemada gerçek hayatta karşılaşılan ya da karşılaşılmaması mümkün olan sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi sorunlar sinemada yer bulabildiği ölçüde toplumsal farklılık oluşmakta ve gösterime sunulan problemlerin çözümüne yönelik bir yaklaşım ortaya konulmaktadır. “Bunun için sinema, sorunlarla yüzleşmek durumunda kalan bireylerin yaşamışlıklarını beyaz perdeye aktardığı sürece kalıcı olacak ve sosyal fayda sağlayacaktır” (Richler, 2016:6-38).

Çalışmanın amacı, sosyal-ekonomik ve kültürel problemlerin somutlanmış hali niteliğindeki dezavantajlı gruplar özelinde Türk sinemasının önde gelen senarist ve yönetmenlerinden olan Uğur Yücel’in yönettiği film temelinde, dezavantajlı grupların sinemaya nasıl aktarıldığını belirlemeye çalışmaktır. Ayrıca Benim Dünyam filmi analiz edilirken dezavantajlılığa neden olan faktörlerin ve sonuçların tespit edilmesi de hedeflenmiştir. Dezavantajlı gruplar uzun yıllar sinemanın odağında yer almıştır. Özellikle sinemanın görsel ve işitsel özelliğe sahip olması, kolay ulaşılması, geniş kesimlere hitap etmesi, dezavantajlı grupların sinemadaki varlıklarını daha görünür hale getirmiştir. Bunun için araştırmanın amacına uygun biçimde şu iki temel soruya cevap aranmıştır: Sinema ile dezavantajlı gruplar arasında akademik bir ilişki var mıdır? Uğur Yücel’in filminde dezavantajlı gruplara ilişkin hangi içeriklere yer almakta ve izleyicilere hangi mesajlar verilmektedir. Bu doğrultuda sinemada dezavantajlı grupların nasıl temsil edildiği belirlenmiş olacaktır.

Literatürde dezavantajlı gruplar ve sinema ilişkisini ele alan akademik çalışmalar yapılmıştır. Çalışmaların çoğunluğunda dezavantajlı kesimler sinemada mağdur, dışlanmış, yalnız ve yaşamdan kopmuş bir şekilde olumsuz edinimlerle ele alınmıştır. Ayrıca dezavantajlı kesimler sadece engellilerden ibaret görülmesi yanılgıları ortaya koymaktadır. Dezavantajlı kesimler geniş kitleyi kapsamaması nedeniyle yapılan literatür çalışmalarına eklemeler yapılmasını ve konunun disiplinlerarası bakış açılarıyla ele alınması büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın esas konusu Uğur Yücel’in yönetmenlik yaptığı Benim Dünyam filminde dezavantajlı grupları analiz etmek, dezavantajlılığa neden olan faktörleri ve buna bağlı sonuçları bütüncül bir şekilde değerlendirmektir. Film MAXQDA 24 programı ile analiz edilmiş ve görsel analiz yönteminde sıklıkla kullanılan içerik analiz metodu ile yorumlanmıştır.

Çalışmanın kuramsal boyutunu dezavantajlı grupların tanımı ve kapsamından hareketle dezavantajlı gruplar ve sinema arasındaki ilişki konuları oluşturmaktadır.

Dezavantajlı Gruplar

Günümüz toplumlarındaki bazı gruplar; fiziksel, ekonomik, cinsiyet, sosyal ve kültürel farklılıklar, renk, etnik köken ve ırk gibi sebeplerden ötürü içerisinde buldukları toplumlarda önyargılarla karşılaşabilmekte ve dezavantajlı konuma düşebilmektedir. “Dezavantajlılar; toplumla bütünleşme şansı daha düşük olan engelliler, yoksullar, göçmenler, azınlıklar, kadınlar, mahkumlar gibi gruplardan oluşmaktadır. Bu gruptaki bireyler sosyal yaşama ve iş ortamına uyum sağlamakta zorlanırlar” (Altan, 2007:191).

“Dezavantajlılık, bireyin kendi kendini idame ettirebilmesi için gerekli araçlara erişiminin kısıtlanması olarak ifade edilmektedir”(Mayer, 2003: 2). “Bunun için dezavantajlılık pek çok faktöre bağlanabilir: Cinsiyet, yaş, yaşlılık ve engellilik gibi bireyin kendisinden kaynaklanan özellikler; göç, fırsat eşitsizliği, işsizlik, kaynak yetersizliği gibi çevreye bağlı faktörler olarak karşımıza çıkar” (Ak, 2019: 5). “Dezavantajlı gruplar, toplumsal önyargılar nedeniyle kamu tarafından sunulan olanak ve hizmetlerden tam anlamıyla faydalanamayan, bu yüzden sistematik bir şekilde sosyal dışlanmaya ve ayrımcılığa maruz kalan ve kendilerini öteki olarak ifade eden sosyal gruplar” (Schmitt, Branscombe, 2002: 167-168) olarak tanımlayabiliriz. Dezavantajlı gruplar genel olarak sosyal ve çalışma hayatından mahrum olan, toplumsal ve fiziki engellerle karşı karşıya kalan bireyleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu yüzden dezavantajlı gruplar toplumda savunmasız veya kırılgan grup olarak da adlandırılır.

Dezavantajlı gruplarla ilgili yapılan araştırmalarda önyargıların dezavantajlılığı ortaya çıkaran faktörlerden biri olarak görülmektedir. Aynı zamanda dezavantajlı gruplar “yabancılaşma, sosyal dışlanma, sistematik ve sürekli biçimde ayrımcılıkla karşılaşma, etiketleme (damgalama) gibi problemlerle mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar”(Chapman, Carbonetti, 2011:683-684).

Aynı zamanda dezavantajlı gruplar; “coğrafya, toplumsal-kültürel-iktisadi ve siyasi koşullara göre ve din-ırk-cinsiyet-kimlik ve aidiyet gibi faktörlere göre de değişkenlik gösterir” (Yılmaz, 2016: 5). Dezavantajlı grupların çok çeşitli olması ve bu grupların oluşmasını sağlayan faktörlerin çeşitliliğinden dolayı bu çalışmada Uğur Yücel’in yönettiği film özelinde ve bu filmlerde geçen şekliyle dezavantajlı gruplara odaklanılacak olup, Benim Dünyam filmi ekseninde dezavantajlılığa neden olan faktörler, sonuçları ve bu süreçle

mücadele biçimleri incelenecektir. Araştırmada Benim Dünyam filminin seçilmesinin nedeni, dezavantajlı grupların umut, hayal ve gayretlerine yer verilmiş olmasıdır.

Dezavantajlı Grupların Sinema İle İlişkisi

Dezavantajlı grupların çok boyutlu ve çok yönlü olmasından dolayı literatürde dezavantajlı gruplar ve sinema ilişkisi üzerine farklı araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Bu yüzden literatürde sadece kırılımlı gruplar ve sinema üzerine yapılan araştırmaların sonucunda ulaşılan verilerin yetersiz olduğu, yapılan çalışmaların daha çok kadınlar-sinema, engelliler-sinema, çocuklar-sinema ve yaşlılık-sinema gibi kısıtlamalarla ayrımların yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Genel olarak sinema ve dezavantajlı gruplar özelinde yapılan araştırmalar engellilik temsilleri üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Engelliler dezavantajlı gruplar içerisinde en dikkat çekenidir. Bu yüzden sinemada engellilik teması çok sık işlenmektedir. Sinema bize engellilerin yaşadığı psikolojik durumu, yaşam şartlarını, aile ve toplumun onlardan beklentilerini ve damgaya maruz kalıp kalmadıklarını gerçekçi bir biçimde sunmaktadır. Engelli bireylerin sosyo-ekonomik şartları, çevresiyle olan ilişkilerinde engelliliği nasıl etkilediğini, engellerinden dolayı damgaya maruz kalıp kalmadıklarını sinemadaki temsiller üzerinden görürüz. Bu açıdan engellilerin temsili sinemada bağımlı, anormal, mağdur, bastırılmış, sorunlu, olumsuz özellikleri ön planda bir şekilde yansıtılmıştır. Bu durumun temel nedeni de toplumun engellileri damgalamasına bağlı olduğu için, engelli bireyler toplumdan dışlanmışlardır. Ancak bu olumsuz özelliklerin yanı sıra sinemada engellilerin olumlu özelliklerini yansıtan çalışmalar da yapılmaya çalışılsa da genel olarak olumsuz düşünce sinema dilinde hala etkisini sürdürmeye devam etmektedir.

“Damga, olumsuz kültürel tanımlamalar, değerlendirmeler, önyargı ve kalıp yargılarla, dışlayıcı tutup ve davranışlarla kendini göstermektedir. Goffman’ın Damga çalışmasında damga üç grup şeklinde incelenir: Bunlardan ilki bedensel engeller veya fiziki şekil deformasyonlarına dayalı damga, ikincisi kişilik özelliklerine (eşcinsellik, işsizlik, alkoliklik gibi) bağlı damga tipidir, son olarak etnik ve sınıfsal damgalamalardır” (Goffman, 2014:32-33). Damga kaygan bir zemini oluşturduğu için her ilişki ya da etkileşimde taraflar damga tehdidiyle karşı karşıya kalabilir. “Normal ve damgalı bir madalyonun iki yüzüdür; biri itibarsızlaştırır diğeri ise bu vasıf üzerine kişiyi anormal olarak tanımlamayabilecek yargıda bulunandır. Bu ilişki türüne karma temas adı verilir. Bizim çalışmamız özelinde karma teması, engelli kişiyle engelsiz kişi arasında kurulan etkileşim olarak

tanımlayabiliriz. Böylesi temaslarda hayali bir hiyerarşi söz konusu olur. İki taraf da kendini farklı, üstün veya aşağı bir konuma yerleştirir ve iki taraf da damgayla yüzleşmek zorunda kalır. Bu sebeple karma temaslara ihtimali bile kaçınılacak bir durum haline gelir” (Goffman, 2014: 40-42).

“Dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan engellilerin sinemadaki gösterimi iki temel gerçekliğe gönderme yapmaktadır. Birinci gerçeklik; engelli bireylerin olumsuz ve sorunlu biçimde yansıtılmasıdır. İkincisi ise, engellilerin toplumsal bir konu olması ve toplumun geniş kesimini ilgilendirmesinden dolayı bu konuya daha fazla görmezden gelinemeyeceğidir” (Longmore, 2003:131-133). Bunun için engellilerin yaşam biçimlerinin ele alındığı filmlerde mekânsal ve konusal çeşitlilik oldukça fazladır.

Dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan çocuklarda sinemada temsil edilmiştir. Çocuklar; yoksulluk, eşitsizlik, ekonomik sorunlar ve öğrenme güçlükleri gibi pek çok sorunla karşı karşıya kaldığı için bu alanlar özelinde beyaz perdede yer almaktadırlar. Dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan kadınlar da sinemada temsil alanı bulmuştur. Özellikle Hint filmleri, Türk sineması ve Hollywood filmleri özelinde kadın teması işlenmiştir. Dezavantajlı gruplar konusunun kapsamlı olmasından dolayı konunun dezavantajlı grup çerçevesinde değerlendirilmesi çalışmanın kapsamını zorlayacağı için, sinema ve dezavantajlı grup konusu burada sonlanacaktır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında araştırmanın metodu, bulgular ve analizi içeriklerine yer verilecektir.

Araştırmanın Metodu

Çalışmada Uğur Yücel’in yönetmenliğini yaptığı Benim Dünyam filminin dezavantajlı gruplar ekseninde incelemek ve nitel analize veri sağlamak amacıyla görsel analiz yöntemi kullanılmıştır. “Görsel analiz; toplumsal yaşamdaki olayları film, video ve fotoğraf gibi görsel ürünlerden yararlanarak analiz eden bir yöntemdir” (Pauwels, 2010: 548). Bu bağlamda çalışmada Benim Dünyam filmlerindeki dezavantajlı grupların temsillerinin tematik analizi yapılmıştır. Böylece sadece davranışın film süreci içerisinde nasıl değişim ya da gelişim gösterdiği gözlenebilmiştir. Filmlerin görsel analizi yapıldıktan sonra elde edilen görseller içerik analizi yöntemiyle yorumlanmıştır. Filmin analizinde MAXODA 24 programından yararlanılmıştır. Filmin analizi sonucunda temalar belirlenmiş ve bilişsel haritalar oluşturulmuştur. Bu bağlamda öncelikle her sahneye ilişkin fotoğraflara ve bir bağlam oluşması için sahnenin diyaloglarına yer verilmiştir. Bunun için her bir tema için fotoğraf listesi oluşturulmuş ve sahneyi en iyi temsil eden fotoğraflar seçilmiştir. Çalışmada ayrıca görsel verinin toplanması ve analiz edilmesi sürecinde filmin

görseli, yapım yılı, yönetmeni, yapımcısı, senaristi, yönetmeni, oyuncularını ve konusuna yer verilmiştir.

Yönetmen: Uğur Yücel

Yapım Yılı: 2013

Süre: 1 saat 40 dakika

Yapımcı: Erol Avcı

Senarist: Uğraş Güneş

Uyarlama: Uğraş Güneş (Hint filmi Siyah filminin uyarlaması)

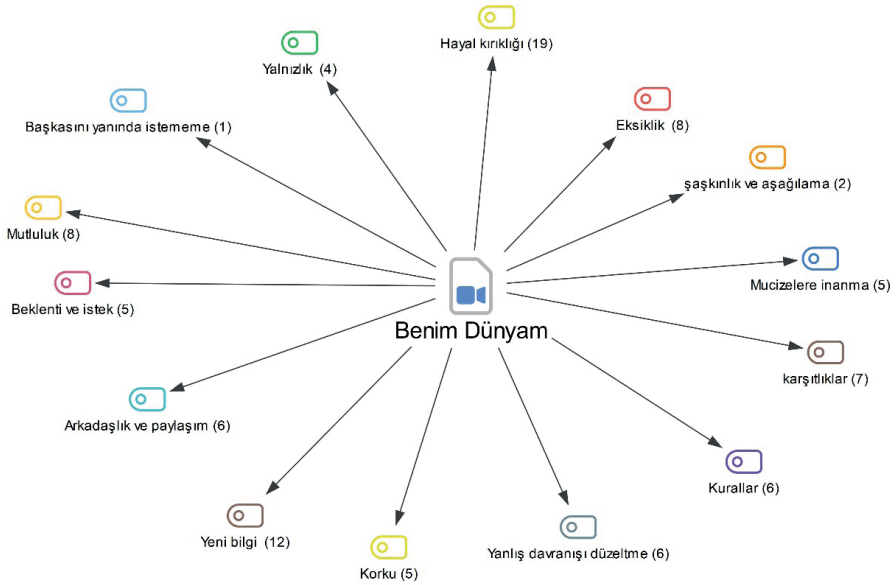
Oyuncular: Beren Saat, Uğur Yücel, ayça Bingöl, Melis Mutluc, Turgay Kantürk, Hazar Ergüçlü, Yasemin Çonka, Erdal Küçükkömürçü

Resim 1. Filmin Afışı (Kaynak: beyazperde.com)

Filmin Konusu: Ela (Beren Saat), çocukluğunda geçirdiği bir hastalık neticesinde görme ve işitme yetisini yitirmiş bir çocuktur. Ailesinin ekonomik durumu iyidir ve Büyükkada'da yaşamaktadırlar. Ela, sekiz yaşına kadar dış dünyayla uyumsuz ve hırçın bir hayat sürer. Sekiz yaşında Mahir Hoca ile yolları kesişir ve Ela'nın tüm hayatı değişime uğrar. Ela, Mahir Hoca sayesinde kendini ifade etmeye başlar, eğitim alır ve üniversiteden mezun olur. Ela'nın annesi fedakar ve sevgi dolu bir yapıdayken, babası katı ve işine düşkün biridir. Babası Ela'nın gelişemeyeceğini düşündüğü için onu evde bir yük ve tehlike olarak görmektedir. Ancak filmin sonunda Ela'nın değişimiyle birlikte babanın yaklaşımı ve tutumu da değişmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

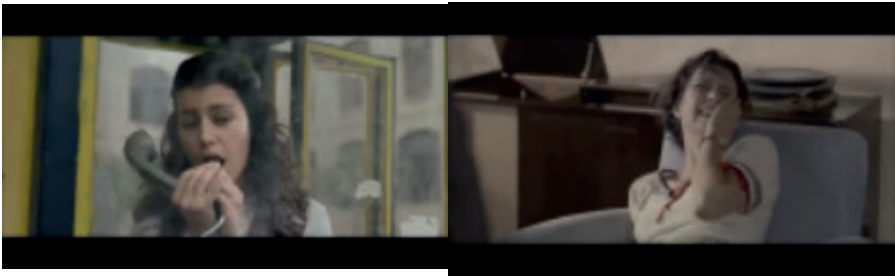
Uğur Yücel, kentli zengin bir ailenin görme ve işitsel engelli kızının yaşamı ve Alzheimer hastası olan yaşlı bir adamın durumunu ele almıştır. Film, mekân olarak İstanbul Adalar ile akıl hastanesinde geçmektedir. Kardeşini görme ve işitsel engelli olduğu için kaybeden Mahir Hoca, kendisini kardeşi gibi olan Ela'ya adar. Ela'ya hayata dair görgü ve ahlak kuralları, işitme dili, hayal kurma ve eğitim başta olmak herşeyi öğretir. Ama unuttuğu bir şey vardır, o da kendisi. Ela üniversiteye girdiğinde yavaş yavaş unutkanlık başlar Mahir Hoca'da ve zamanla akıl hastanesine yatar. Artık o da Ela gibidir, hiçbirşeyi bilmez. Ela, kendisine herşeyi öğreten öğretmenine vefa borcunu ödemek için, onun öğrettiklerini Mahir Hocasına öğretmek için çabalar. Denemelerinde başaramasa da filmin sonunda Ela'nın diplomalı ve cüppeli halini görünce, ilk öğrettiği kelime olan 'su' kelimesini hatırlar.

Şekil 1: Benim Dünyam Filminin Kod Hiyerarşisi

Benim Dünyam filminde on dokuz sahnesinde hayal kırıklığı; on iki sahnesinde yeni bilgi; sekiz sahnesinde eksiklik ve mutluluk; yedi sahnesinde karşıtlıklar; altı sahnesinde kurallar; yanlış bilgileri düzeltme, arkadaşlık ve paylaşım; beş sahnesinde korku, beklenti ve istekler; dört sahnesinde yalnızlık; bir sahnesinde başkasını yanında istememe şeklindedir.

Hayal Kırıklığı

Resim 2: Hayal Kırıklığı (01.00.04- 01.07.19 dakika)

Hayal kırıklığı filmde en çok işlenen temaların başında gelmektedir. Ela'nın tüm denemelerine rağmen üniversitede sınıfta kalması, daktiloyu hızlı kullanamaması, kendisinden bekleneni yapamaması gibi durumlar hayal kırıklığı olarak karşımıza çıkmaktadır.

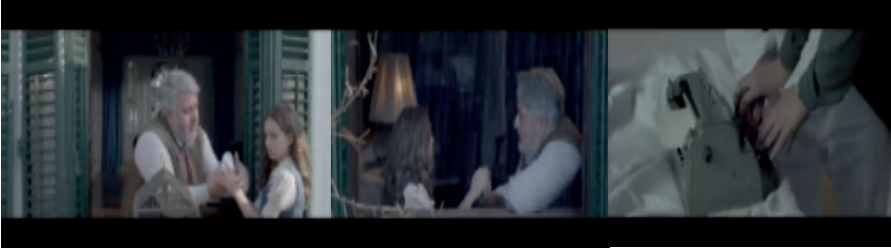
Bir diğer hayal kırıklığını Mahir Hoca yaşar. Ela'yı ilk gördüğünde boynunda çingirak görür ve bunun ne işe yaradığını sorar. Ela'nın babası; onun nerede olduğunu öğrenmek ve onun takip edebilmek için bu yöntemi uyguladıklarını söyler. duydukları karşısında üzülen Mahir Hoca, Ela'ya dönerek "Demek sana bu evde hayvan muamelesi yapıyorlar, ha kızım?" der. Bunun üzerine Mahir Hoca ve Ela'nın babası arasında şu diyalog geçer:

Mahir Hoca: "Siz kızınızı hayvan gibi düşünüyorsanız başkalarından ne beklersiniz?"

Ela'nın Babası: "İnsan yapmak sizin işiniz Mahir Bey!"

Konuşma ve görme yetisi olmayan, günlük yaşam ihtiyaçlarını tek başına karşılayamayan Ela'nın babası tarafından insan olarak görülmemesi hem hayal kırıklığı yaratmakta, hem Ela'yı damgalamakta hem de ötekileştirmektedir.

Yeni Bilgi

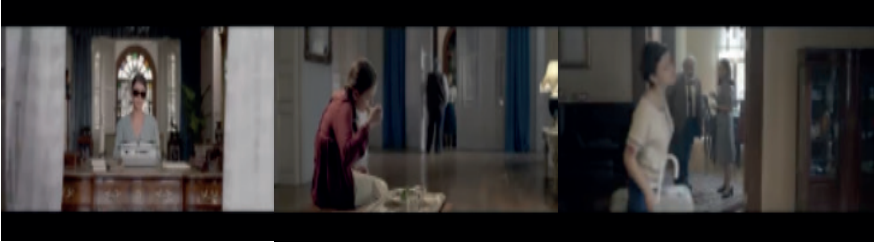

Resim 2: Yeni Bilgi (0.27.58-0.28.14-0.40.30 dakikalar)

Özel gereksinimli bireylerin buldukları durumu kabul edip, yeni şeyleri öğrenmesi uzun bir süreç gerektirmektedir. Ela hem görme hem de işitme engelli olduğu için bu süreci daha uzun vadede gerçekleştirmiştir. Özellikle filmin sonunda "sizin 20 yılda öğrendiğinizi ben 40 yılda öğreniyorum!" söylemi bu duruma bir göndermedir.

Ela, hiçbir şeyi kolay öğrenemez. Öğretmeni Mahir'in ilk öğrettiği şey "Su" dur. Daha sonra kuşu, yağmuru, suyu, top oynamayı, yemeği çatal ve kaşıkla yemeyi, işitme dilini, havuza girmeyi, çiçekleri ve desteksiz kendi başına yürümeyi öğrenmiştir.

Eksiklik

Resim 3: Eksiklik (0.00.38- 0.31.00-1.06.18 dakikalar)

Ela'nın kendisini diğer bireylerden farklı ve eksik hissetmesini filmin girişindeki şu cümleyle anlarız: *“Bu hikaye iki Tanrı'nın kusurlu bıraktığı iki insana aittir. Benim hikayemdeki dünyam farklı. Benim içimde sesler sessizliğe dönüşür, aydınlıkta karanlığa. Bu dünya ne görülür ne duyulur. Benim dünyamın tek bir ismi var: Siyah!”*

Ela, eksikliğini pek hissettirmek istemese de hep iç savaş halindedir. Eksikliğini hem dünyaya bağladığı için hırçınlaşmakta, öfkelenmekte ve yalnızlaşmaktadır. Çünkü eksikliği ona yetersizlik hissi yüklemektedir. Ancak onun bu eksikliği onun umudunu, hayallerini ve isteklerini engellemiştir.

Mutluluk

Resim 4: Mutluluk (0.55.54-0.58.36-1.39.22 dakikalar)

Ela, kolaylıkla mutlu olmaktadır. Başardığı ve başaramadığı herşeyi öğretmeniyle kutlamaktadır. Su sözcüğünü öğrenmesi, havuz korkusunu yenmesi, karın yağması, üniversiteye girmesi ve üniversiteden mezun olması onun için “başardım!” duygusudur ve mutluluğunun kaynağıdır. Ela için esas mutluluk annesi ve hocasını memnun etmek, çevresindekiler tarafından takdir toplamaktır aslında. Çünkü dezavantajlı gruplar hem toplumun damgaladığı, dışladığı ve kabul etmediği bireylerdir. Ela zor da olsa çevresine kendisini kabul ettirebilmiş bir karakterdir.

Karşıtlıklar

Resim 5: Karşıtlıklar (0.13.08 - 0.41.00- 0.49.06 – 1.31.07 dakikalar)

Karşıtlıklar, sinemada kullanılan en önemli özelliklerden biridir. Özellikle Benim Dünyam filmindeki karşıtlıklar; karanlık-aydınlık, genç-yaşlı, engelli-engelsiz, kabul eden-reddeden, paylaşımcı-kıskanç, duyma-duymama, kolay öğrenme-zor öğrenme gibi olguları görürüz. Ela, aydınlık dünyayı kardeşinin gözüyle göreceğini düşünürken, kardeşi ona daha fazla ilgi gösterdikleri için kendisini ailesinin ikinci planda tuttuğunu hissetmektedir. Ela özel gereksinimli bireyken, hocasının herşeyi unutmasıyla beraber ona kendisini öğrettiklerini öğretmeye çalışması, babasının Ela için özel öğretmeni gereksiz göyerek akıl hastanesine göndermek istemesi ya da boynuna çingirak takması hep karşıt olaylar olarak sunulmaktadır.

Kurallar

Resim 6. Kurallar: (0.24.12- 0.33.01 dakikalar)

Özel gereksinimli bireyler gündelik yaşam becerilerini tek başına yapmakta yetersizlik durumuyla karşı karşıyadır. Özel gereksinim gerektiren durum arttıkça bu durum daha da zor hale gelmektedir. Ela hem görme hem işitme engelli olduğu için dış dünya ile irtibatı yok denecek kadar azdır. Sadece dokunarak anlayabilmektedir. Ancak Mahir Hoca, Ela ile ilk karşılaştığında yemeği eliyle yemesi, engellendiğinde hırçınlaşması gibi davranışları görünce Ela'daki durumun ciddiyetinin farkına varır. Önce yemeği kaşıkla yemesi için kurallar koyar, sonra elini ağzına götürerek kelimeleri öğretir. Önce görgü ve edep kurallarını öğrenen Ela, zamanla hangi durumda nasıl davranacağını belirlenen kurullar çerçevesinde öğrenir.

Yanlış Bilgileri Düzeltme

Resim 7: Yanlış Bilgileri Düzeltme (0.18.29- 0.37.25 dakikalar)

Yanlış bilgi edinimi ya da kavramları-nesnelere öğrenememe durumu engelli bireylerin sosyal hayatta karşılaştığı en önemli problemlerden birini oluşturur. Ela'ya ailesi nasıl davranacağı konusunda bir müdahalede bulunmadığı için, kendi halinde hareket eden biri halindedir. Yemeği kaşık-çatal yerine eliyle yemesi, çiçekte dikenin olduğunu anlamaması, yürürken düştüğünde destek olunmaması ya da yapmak istediği engellendiğinde etrafa zarar verdiğinde müdahale edilmesi gibi durumlar hep yanlış ya da eksik bilgilerin düzeltilmesi olarak ifade edilir.

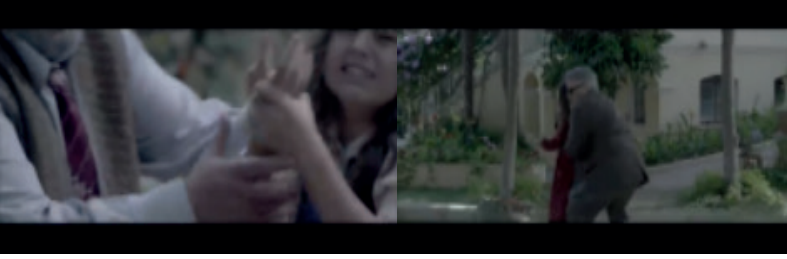
Arkadaşlık ve Paylaşım

Resim 8: Arkadaşlık ve Paylaşım (0.54.18- 1.39.14 dakikalar)

Ela karakteri, engelli birey olduğu için sekiz yaşına kadar sadece aile bireyleriyle etkileşim halindedir ve herhangi bir arkadaşı ya da paylaşım yapabileceği birileri yoktur. Mahir Hoca'nın gelmesiyle birlikte hayatında değişim olur. İlk defa yabancı birinin elini tutar, onunla oyunlar oynar, birlikte okulun her kademesine gider. Üniversiteye gittiğinde arkadaşlarına işitme dilini öğretir ve hocası akıl hastanesindeyken ona geçmişi hatırlatıcı eylemlerde bulunur. Filmde Ela karakteri arkadaşlık ve paylaşım konusunda olumlu anlamda değişim geçirir.

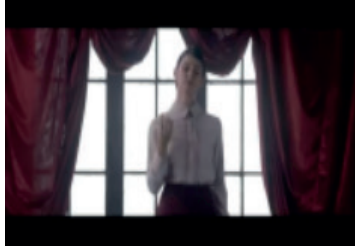
Korku

Resim 9. Korku (0.29.21- 0.35.17- 1.12.14 dakikalar)

Korku, engelli bireylerin kendilerini güvende hissetmediğinde ortaya çıkan tepkilerden biridir. Ela'nın eline diken batınca ağlaması, sudan korkması ya da dışarıda tek başınayken yaşadığı tedirginlik hem yalnızlık ve çaresizlik durumunun göstergesi olarak sunulur. Ancak filmin genelinde Ela korkularını yenmiş, toplumsal role dahil olmuş, tek başına kendi ihtiyaçlarını az da olsa karşılayabilecek seviyeye gelmiştir.

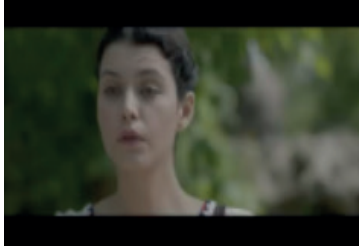
Beklenti ve İstekler

Resim 10. Beklenti ve İstekler (0. 44.57- 1.15.35- 1.34.00 dakikalar)

Beklenti ve istek insanları yaşama bağlar. Mahir Hoca, Ela'ya hiç olumsuz duygular ya da çaresizlik belirten ifadeler öğretmez. Hep hayal ve gelecekte iyi şeyler olabileceğini empoze eder. Ela'nın üniversiteye girmesi, keş giymek istemesi, hocasından ninni istemesi ya da ona karşı duygularının olduğunu belirtmesi beklentilerin göstergesidir. Ela'nın ailesinin Ela'dan beklentisi yokken zamanda beklentisi olmaya başlamıştır. Örneğin üniversitede okurken sınıfta kaldığını duyan babası 'yine mi kalmış? Üç yıldır geçemedi?' ifadesi bir beklenti göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Yalnızlık

Resim 11. Yalnızlık (0.01.51- 0.04.37- 1.10.30 dakikalar)

Ela, etrafında hep birileri olmasına rağmen iç dünyasında yalnız biridir. Özellikle yanında öğretmeni olmadığı zaman kendisini yalnız hissetmektedir. Örneğin, Mahir Hoca ile dondurma yemeye çıktığında hastalığından dolayı Ela'yı parkta unuttur. Ela kendisini yalnız hisseder ve sokakta onu ararken bisiklet çarpar ve araba korna çalar. Kendisini yalnız bıraktığı için kısa bir süre de olsa Ela, öğretmenine küser. Ela için yalnızlık, öğretmenin akıl hastanesine gitmesiyle daha da derinleştiği görülür.

Başkasını Yanında İstememe

Resim 12. Başkasını Yanında İstememe (1.11.04 dakika)

Engelli bireyler, genel olarak kendilerinin tanımadığı kişileri etraflarında ya da yanlarında istemez. Ela, bankta hocasını bekliyorken yanına birinin oturduğunu hissedince ve oturan kişinin hocası olmadığını anlayınca kovalar.

Engelli bireylerle herhangi bir etkileşimi olmayanlar engellilerle ilgili bilgileri medyadan özellikle sinemadan edinir. Engelliler genel olarak acınası ve zavallı olarak sunulduğu için engelli bireyler bir yük gibi sunulur. Yük olarak sunulan engellilerin muhtaç olarak gösterilmesi ve desteksiz yaşamlarını idame ettiremeyecekleri vurgusu onların tek başına var olamayacakları düşüncesinin oluşmasına neden olur. Engelli bireyin ailesine ve topluma yük olduğu anlayışının dayatılması kişinin kendi yaşamını değersiz bulmasına neden olabilir. Ancak incelenene filmde tam tersine engelli birey hayata tutunan, istekleri olan ve buna ulaşmak için çabalayan karakter olarak temsil edilir.

Sonuç

Dezavantajlı gruplar, sosyal-ekonomik haklardan yararlanamayan, sosyal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalan, ötekileştirilen ve yabancılaştırılan toplumsal kesim olarak ifade edilmektedir. Yaşlı, kadın, çocuk, göçmen, görsel-işitsel,-zihinsel veya bedensel engelli, göçmen vb. gibi oldukça geniş yelpazeyi kapsayan toplumsal kesimdir.

Tarihsel süreç içinde sinemada engelliliğin temsili engellilik anlayışıyla paralellik göstererek hikâyeleştirilmiştir. “Engellilerin temsil edildiği filmlerde engelli karakterin acınası ve zavallı, şeytani, şiddetin nesnesi, süper engelli, gülünecek kişi, kendisinin düşmanı, günlük hayata katılım sağlayamayan ve yük olarak temsil edildikleri görülmektedir” (Paftalı, 2013: 34-49). Araştırmada ele alınan filmde engelli karakterler gündelik yaşam ihtiyaçlarını yardım almadan yerine getiremeyen, fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalan, acınası ama hayata dair bir umudu olan temsil alanı şeklinde yansıtılmıştır.

“Ailelerin engelli bireylere karşı tepkileri aile bireylerinin kişilik özellikleri, inançları, eğitim düzeyleri, ekonomik durumları vb. pek çok faktöre göre değişkenlik göstermektedir” (Işıkhana, 2016:38). Bunun örneğini Ela'nın babası ile annesi arasında geçen şu söylem görmekteyiz:

Ela yanlışlıkla masadaki mumları düşürür ve yangın çıkar.

Refik: Az kalsın hepimizi yakacaktı! Bu kız bir gün hepimizi öldürecek, Ela bu evde kaldığı sürece bize huzur yok! Bu evden gitmesi lazım!

Handan: Hiçbir yere gitmeyecek! (özel öğretmen için ikna etmek ister)

Refik: “Görmeyen ve işitmeyen bir çocuğa bir şey öğretmek için öğretmen değil, sibirbaz olmak lazım. Ela'yı akıl hastanesine yatıralım!”

Handan: Ben yaşadığım sürece kimse benim kızımı bir yere gönderemez!

Aile bireylerinin olaya karşı tutumu, ailenin içinde bulunduğu sosyal-ekonomik ve kültürel duruma göre farklılık gösterdiği için, ailenin engelli bireye karşı yaklaşımı, tutumu, kabulleniş süreci ve hayata hazırlanış aşamaları farklılık göstermektedir. Anne karakteri Ela'nın başarı-başarısızlık, kızgınlık-öfke ve mutluluk gibi her durumda yanında yer almakta, sevgisini göstermekte ve korumacı bir anlayışla yaklaşmaktadır. “Babaların engelli çocuklarını reddetme düzeyleri annelerden daha yüksektir. Engelli bireye karşı sahip olunan tutum ve bakış açısı ailede başlamakta, toplumun ve çevrenin engelli bireylere karşı sergilediği davranışları etkileyip şekillendirmektedir (Balıkçı, 2019:43).

Şekil 1: Benim Dünyam Filminde En Çok Kullanılan Kelimeler

Benim dünyam filminde en çok karşımıza çıkan kelime ‘hayal kırıklığı’dır. Hayal kırıklığı dezavantajlı grupların gündelik hayatta karşılaştığı en önemli problemlerin başında gelmektedir. Bunun haricinde yeni bilgi, mucizelere inanma, karşıtlıklar, kurallar, yalnızlık, korku, arkadaşlık ve paylaşım, yanlış davranışın düzeltilmesi de filmde görülen kavramlardan olmuştur.

Film incelemesi, toplum tarafından kabul gören, sevildiğini hisseden ve toplumsal rol almasına izin verilen engelli bireylerin davranışlarında olumlu anlamda değişim olduğu göstermiştir. Toplumda var olan engelli bireylerin yetersizliklerinden dolayı başarısız olacakları düşüncesi yerine onlara imkanlar yaratılarak kendilerini önemli ve değerli hissetmelerini sağlayacak ve yönlendirmeye kendi yaşamlarını asgari düzeyde yardımcıla sürdürebilecek düzeye gelebileceklerini göstermektedir. Üniversite dekanının ve Mahir Hoca'nın Ela'nın eğitiminde destekleyici tutumları bu durumu destekler niteliktedir. Benim Dünyam filminde engelli bireyin annesinin

yönlendirmesiyle hayatlarına giren üçüncü kişinin desteğiyle olumsuz algıları olumlu değişimle sonuçlanmıştır.

Sonuç olarak, Türk sinemasının engelli birey ve ailesinin sinemada temsilinde egemen kültürel kodlar ve toplumun bakış açısıyla şekillendiği, engelli bireyin bakım ve hizmetinde toplumun tutumu ve rol paylaşımının toplumda olumlu bir değişim oluşturabileceği mesajı verilmek istenmiştir. Uğur Yücel'in filminde dezavantajlı gruplar konusunda izleyiciye açık ya da örtük mesajlar vermektedir. Dezavantajlı grup salt bir şekilde aktarılmak yerine dezavantajlılığın nedenlerine ve sonuçlarına dikkat çekilmekte ve dezavantajlı bireylerin hangi yöntemleri kullanarak avantajlı hale gelebileceklerine ilişkin önemli ipuçları verilmektedir. Aynı zamanda Benim Dünyam filmi dezavantajlı gruplar konusunda bütüncül bir şekilde yansıtılmıştır. Uğur Yücel bu filmde sadece dezavantajlılığın görselini vermekle yetinmez, aynı zamanda bu durumun nedenlerini ve dezavantajlı bireylerin topluma kazandırılması için nasıl davranılması gerektiğini gösteren sosyal politikacı rolünü göstermektedir. Dahası Uğur Yücel, filmde dezavantajlı grupları tespit etmekle kalmaz, onların toplumsal önyargıların üstesinden nasıl geldiklerine ve sosyal statü ya da toplumsal rol edindiklerine yönelik mesajlar da vermektedir. Analiz edilen filmde dezavantajlı bireylere yönelik pozitif mesajlar verilmekte ve dezavantajlılığı avantaja dönüştürdükleri de tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Ak, Y. (2019). *Çoklu Bir Dezavantajlılık Olarak Engelli Yoksulluğu: Türkiye Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı. İstanbul.
- Altan, Ö. Z. (2007). Sosyal Politika, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, No: 1744.
- Balıkçı, M. (2019). Engellilik Bağlamında Ebeveyn Kabul/Reddi ve Sosyal Destek: Ebeveyn ve Çocuk Algıları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi. İstanbul.
- Chapman, A. R., & Carbonetti, B. (2011). Human Rights Protections for Vulnerable and Disadvantaged Groups: The Contributions of the UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights. *Human Rights Quarterly*, 33(3), 682–732.
- Goffman, E. (2014). Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar. (Çev: Ş. Geniş, L. Ünsaldı, S.N. Ağırnaslı). Heretik Yayıncılık. Ankara.
- Işıkkhan V (2016). Engelli Sorunları. Engellilerle Sosyal Hizmet (24-47) içinde. Y. Genç (Ed.), Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayını
- Longmore, P. (2003). *Why I burned my book*. Philadelphia: Temple University Press, 131-146.
- Mayer, S. E. (2003). What Is A Disadvantaged Group? *Effective Communities Project*. Minneapolis, MN.
- Paftalı, E. (2013). Yakın Zaman (1996-2013) Türk Sinemasında Engelliliğin Temsili. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Pauwels, L. (2010). Visual Sociology Reframed: An Analytical Synthesis and Discussion of Visual Methods in Social and Cultural Research. *Sociological Methods & Research* . 38 (4), Sage Publications, 545-581.
- Richler, D. (2016). Cinema, Realism, And The World According To Jia Zhan-ge. *Revue Canadienne d'Études Cinématographiques / Canadian Journal of Film Studies*, 25(2), 6–38.
- Schmitt, M. T., & Branscombe, N. R. (2002). The meaning and consequences of perceived discrimination in disadvantaged and privileged social groups. *European review of social psychology*, 12(1), ss. 167-199.
- Yılmaz, A. T. (2016). *Türkiye İş Kurumu Tarafından Dezavantajlı Gruplara Yönelik Uygulanan Mesleki Eğitim Kurslarının Etkilerinin İncelenmesi ve Faaliyetlerin Çeşitlendirilmesine Yönelik Öneriler*. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü. Ankara.